

Л. М. ТОМІЛЕНКО

Український мовно-інформаційний фонд НАН України, м. Київ, Україна
Електронна пошта: tomilenko@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0883-1250>

ГАЛУЗЕВА ЛЕКСИКА В «РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ» ЗА РЕДАКЦІЄЮ А. КРИМСЬКОГО ТА С. ЄФРЕМОВА: СПРОБА ЦІЛІСНОГО АНАЛІЗУ

У статті розглянуто українську галузеву лексику, зафіксовану в академічному «Російсько-українському словнику» (1924–1933 років) за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова. За допомогою спеціального інструментарію, створеного на основі словника, підраховано й подано приблизну її кількість. Загалом маркованої лексики налічується понад п'ять відсотків (від усіх слів української частини). З'ясовано, що досліджуване лексикографічне джерело містить найбільше біологічних одиниць (зокрема ботанічної і зоологічної номенклатури), чимало подано медичної, хімічної, технічної, математичної, юридичної, фізичної, військової, геологічної тощо лексики. У запропонованій розвідці простежено основні граматичні, словотвірні, стилістичні та інші особливості галузевих лексем у порівнянні із сучасними відповідниками.

Проведене дослідження демонструє цілісну картину розвитку різних галузей знання в Україні в першій половині ХХ століття та формування їхнього термінологічного апарату. Значна частина розглянутої лексики ввійшла до реєстрів пізніших і новітніх загальномовних та термінологічних словників, довідників тощо і є надбанням сучасної науки. Однак у «Російсько-українському словнику» (1924–1933 рр.) міститься й чимало невідомих, рідковживаних, застарілих і т. ін. одиниць. Найбільше відмінних лексем виявлено у складі технічної галузі та юриспруденції, менше — в інших терміносистемах. Прикметно також, що для більшості царин, зафіксованих у розглянутому лексикографічному джерелі, поширеним явищем є синонімія. У деяких словникових статтях подано цілу низку різноманітних еквівалентів, зокрема й діалектних, застарілих, просторічних тощо.

На великому фактичному матеріалі продемонстровано процес розвитку української галузевої лексики, сталість та змінність її елементів упродовж століття.

Ключові слова: українська лексикографія, перекладна лексикографія, російсько-український словник, Агатангел Кримський, Сергій Єфремов, галузева лексика.

Українські дослідники, насамперед лінгвісти, термінознавці, починаючи з 90-х років, виявляють неабиякий інтерес до мовознавчої (зокрема й лексикографічної) спадщини першої третини ХХ ст., нерідко досить суб'єктивно оцінюючи надбання цього періоду. На всіх мовних рівнях помітними стають пуристичні тенденції, що виявляються насамперед в обмеженні впливів

За описаною методикою відібрано й проаналізовано всю марковану галузеву лексику української частини РУС-24–33. Зрозуміло, що можлива й несуттєва похибка, оскільки багато галузей містить не одну сотню (а то й тисячу) слів. Тому подаємо їх приблизну кількість (див. табл. 1). Також додано ремарки (зі знаком «+»), які в переліку скорочень до словника пропущено, але слова з ними містяться в реєстрі.

Отже, усього в досліджуваному матеріалі міститься понад 8 тис. маркованих галузевих одиниць (української частини), що становлять 5,4 % від загальної кількості слів.

Таблиця 1

**Галузева лексика в «Російсько-українському словнику» за ред.
А. Кримського та С. Єфремова**

Галузева ремарка	Кількість слів (≈)	Галузева ремарка	Кількість слів (≈)
авиаци. (авіація)	2	мин., минер. (мінералогія)	105
агрон. + агроном. (агрономія)	9	мор., морск. (морський термін)	120
анат. (анатомія)	260	муз., музык. (музичний термін)	150
антроп. (антропологія)	3	насек. (комаха)	8
аптек. (аптекарський термін)	3	науч., научн. (науковий термін)	12
ариф., арифм. (арифметика)	22	нумизм. (нумізматика)	3
археол. (археологія)	5	оптич. + опт. (оптика)	7
архит. (архітектура)	50	орнит. (орнітологія)	28
астр., астрон. (астрономія)	54	охот. + охотн. (мисливство)	60
биол. (біологія)	25	палеонт. (палеонтологія)	10
бот. (ботаніка)	3000	пт. + птица (птаха)	215
бухг. (в бухгалтерії)	11	радио (радіотехніка)	2
ветер. + ветерин. (ветеринарія)	16	раст., росл. (рослина)	200
воен., военн. (військовий термін)	130	ритор. (риторика)	1

геогр. (географія)	38	слес. (слюсарне ремесло)	— (+ 4 без ремарок)
геод. (геодезія)	— (+геодезист, геодезичний, -о, геодезія)	спец. (спеціальний термін)	13
геол., геолог. (геологія)	100	спорт. (спортивний термін)	6
геом.+ геометр. (геометрія)	52	столяр. + столярн. (столярство)	26
горн. (гірництво)	20	строит. (будівництво)	75
грам., грамм. (граматика)	160	театр. (театральний термін)	15
зоол. (зоологія)	1500	текст. (текстильний термін)	12
зоотехн. (зоотехніка)	1 (+ зоотехнік, зоотехніка, зоотехнічний)	техн. (техніка)	160
ист., истор. (історія)	17	тип., типогр. (друкарський термін)	160
ихтиол. + рыба (іхтіологія)	62	торг. (торгівля)	5
канцел. (канцелярський термін)	9	фармак. + фарм. (фармакологія)	10
кожев. (шкіряне виробництво)	7	физ., физич. (фізика)	120
комм. (комерційний термін)	2	физиол. + физ. (фізіологія)	20
кулин. (кулінарія)	3	філол. (філологія)	—
лінгв. (лінгвістика)	15	філос. (філософія)	10
лит. (література) і стихосл. (у віршуванні)	8	форт., фортиф. (фортифікаційний термін)	2

літогр. (літографія)	15	хим., химич. (хімія)	200
лог. (логіка)	5	хирург. + хир. (хірургія)	45
мат., матем. (математика)	110	экон. + эконо. + пол.- экон.(-ом.) (економіка)	10
мед., медиц., медиц. терм. (медицина)	420	электротехн. (електротехніка)	—
метал., металург. (металургія)	17	энтом. (ентомологія)	120
метеор. (метеорологія)	9	юр., юрид., юрид. терм. (юридичний термін)	150
механ. (механіка)	15	—	всього — 8116

Як у СМУ і РУС-18, у реєстрі РУС-24–33 переважають біологічні одиниці, зокрема ботанічна й зоологічна номенклатура.

Ботанічна номенклатура, крім ремарки *бот.*, має ще позначки *раст.* і *роsl.* або їх поєднання, напр.: Дягиль, *бот. (раст.)*. Аналогічно марковано й зоологічну лексику (Иволга, *зоол., пт.*; Зерновка, *зоол., насек.*). Так само, як і в РУС-18, у РУС-24–33 до російського відповідника наведено низку українських найменувань, частину біологічних номенів подано з латиницею, а частину — без неї. А ось діалектні назви тут уже марковано трьома позначками (*гал.* — галицьке слово, *zap.* — западное украинское слово і *диал.* — диалектизм, диалектическое слово). Хоча загалом стилістично обмежених одиниць небагато. Напр.: Кукуру́за, *бот. Zea Mays L.* — кукуру́за, (*zap.*) кукуру́дза, *ум.* кукуру́(д)зка, (*диал.*) пшінка, пшени́чка, кияшкі (-ків); Крыжовник, *бот. Ribes Grossularia L.* — а́рус (-су), а́р[г]рест (-ту), (*гал.*) космачкі (-чок). Крім діалектних найменувань, автори словника подають і деякі полонізми з відповідною ремаркою: Купи́рь, *бот. Angelica L.* — дягель (-гелю), (*полон.*) дзе́нгель.

Переважна кількість ботанічних номенів (найменувань трав'янистих рослин, дерев і кущів) добре відома й уживана дотепер: *айр, айва, акація, волошка (блат), дереза, кульбаба, любисток, овес, папороть, півники (ірис), сухоцвіт (безсмертник)*. Деякі назви відрізняються лише фонетично й орфографічно: *белядона, болиголів (і болиголова), гіяцинт, гортенсія, ілем (ільм, ільма), кунджуд, олеандер* тощо.

Звичайно, є в реєстрі й маловідомі (невживані) назви рослин, на яких у цій статті не спинятимемося. Оскільки, як бачимо зі статистики, ботанічна номенклатура становить досить великий шар лексики, для її докладного опису необхідне окреме дослідження.

Крім назв рослин, у РУС-24–33 подано порівняно небагато іншої ботанічної лексики. Її основою є складні прикметники, а також іменники-найменування на позначення таксономічних одиниць (переважно родин). На відміну від унімінальних назв рослин, значна кількість найменувань

таксонів і прикметникових термінів у сучасній мові має інші відповідники або відсутня взагалі. Пор.: 1) назви родин³: *дзвоникуваті* — дзвоникові; *жостіруваті* — жостерові; *зернівці, трави* — злакові; *квасеницюваті* — квасеницеві; *ластовнюваті* — ластівневі; *півникуваті* — півникові; *ранникуваті* — ранникові тощо; 2) прикметники-терміни: *багатопроз'ябцевий* (рос. многодольный і многосемядольный)⁴ — багатосім'ядольний (багатодольний); *багатоснастий* — багатостатевий; *зав'язковий, вкритонасінний* — покритонасінний (покритонасінневий); *міжв'язанковий* — міжпучковий і т. ін.

Зрідка трапляються терміни (як єдиний варіант або у складі синонімів), що збереглися дотепер (*одноклітинний, однопелюстковий, кизилові, хрестоцвіт(н)і*).

Згідно з проведеним дослідженням, зоологія, як і ботаніка, поєднує переважно номенклатурні одиниці. Крім власне зоології, чимало назв цієї галузі зараховано до основних її підрозділів і класів тварин (*ихтиол., орнит., насек., пт., энтом.*)⁵.

Як і для ботанічної номенклатури, для зоологічних номенів характерна синонімія (хоча й меншою мірою), наявність діалектних, провінційних або інших варіантів. Однак переважна частина зафіксованих найменувань добре відома дотепер. Найбільше, за нашими спостереженнями, у словнику міститься назв птахів. Вони ж мають і чимало синонімічних найменувань (*дубоніс, довбоніс, каленик, (гал.) чубкар, черешняк, костогриз, луц, вербоклен*). Один відповідник найчастіше мають одиниці на позначення диких тварин, які не мешкають у наших лісах: *лев, леопард, мавпа, носоріг, пума, як* тощо.

Зоологічна лексика має у своєму складі чимало таксономічних назв на позначення класів, рядів, родин і т. ін., що відрізняються від сучасних (переважно афіксально). Помітним є прагнення авторів дистанціюватися від російської мови. Хоча все-таки, здебільшого у складі синонімічних варіантів, трапляються й сучасні одиниці (*крилоногі і крилоніжці, багатощетинкові і перстеняки* та ін.). На відміну від попередньої галузі, у зоологічній царині зафіксовано багато не лише відприкметникових термінів із суфіксом *-уват- / -юват-* (або іншими афіксами), а й множинних іменників, безпосередньо не пов'язаних із відповідними ад'єктивами: *копитники, копитасті* — копитні; *плавоногі, плавоніжці, лопатневоногі* — ластонігі; *півтвердокрильці* — напівтвердокрилі; *стрибохвістки, стрибохвостуваті* — родина ногохвісток (*Poduridae*); *щербуні, несповназубі* — неповнозубі тощо.

Менше в словнику міститься прикметників, що характеризують зовнішній вигляд тварини, місце, спосіб її проживання і т. ін. Чимало з них зафіксовано в сучасних джерелах: *комахоїдний, личинковий і гробачковий, прісново-*

³ Іменники на позначення родин у РУС-24–33 вирізняються переважно словотвірними характеристиками. Здебільшого це утворення з формантом *-уват- / -юват-*.

⁴ Деяке неузгодження спостерігаємо в аналогічних статтях. Російське слово «двудольный» перекладено як *двопроз'ябцевий, двочастковий*, а до прикметника «двусемядольный» подано лише варіант *двопроз'ябцевий*. Подібний переклад має й термін «однодольный» — *однопроз'ябцевий, одночастковий*, а ось еквівалент «односемядольный» має спільний і відмінний варіанти — *однопроз'ябцевий, односім'ячастковий*.

⁵ Кількість згаданих одиниць і розшифрування ремарок див. у таблиці 1.

дяний (але прісновод(н)ий — про води), псевдосітчастокрилий, черевоногий та ін.

Що стосується загальної біологічної термінології (слова з ремаркою *биол.*), то її у словнику, як бачимо, зафіксовано мало. Більшість термінів уживається й зараз, деякі відрізняються лише родом⁶: *багатоклітинний, капіляр і волосник, клітина, клітинний, коменсалізм, мезодерма, мезодермічний, метагенеза, некробіоза, нуклеїна, особень і особина, поліморфізм* тощо.

Згідно з проаналізованим матеріалом, РУС-24–33 містить значну кількість медичної лексики, термінів з анатомії. Дещо менше в цьому словнику юридичних терміноодиниць, геологічної лексики (зокрема й мінералогічної), хімічної, фізичної, музичної термінології, лінгвістичних (граматичних) термінів тощо.

Медичні терміни в РУС-24–33 — це переважно іменники, небагато прикметників і нечисленні дієслова. Зафіксовано також порівняно невелику кількість словосполучень.

Майже всі іменники є одиницями на позначення різних захворювань людського організму. Це здебільшого добре відомі дотепер назви: *ангіна, віспа, коліт, ларингіт, неврит, пневмонія* тощо. Найменування недуг відзначається різноманіттям синонімів, зокрема й діалектних.⁷ Синонімія найхарактерніша для питомої української лексики, хоча не лише для неї (Горячка — 1) *медиц.* — *гарячка, (в)огневіця, пал, палючка; Заушниця, мед.* — *привушниця, за(в)ушниця; (в простореччі) свінка; Гангрена, мед.* — *гангрена, (гал.) мертвіця*). Проте багато захворювань, зокрема вже згаданих на початку абзацу, має тільки одну назву. Досить цікаво, що біля частини запозичених термінів через кому подано пояснення до них. Напр.: *Лордоз, мед.* — *лордоза, викривлення хребта; Миозит, мед.* — *міозит (-ту), запалення м'яза; Миокардит, мед.* — *міокардит (-ту), запалення серцевого м'яза*⁸. Крім назв хвороб, у словнику подано поодинокі іменники на позначення методів лікування: *вис[ш]крібання, літотомія (каменетроціння), механотерапія, кидання (пускання) крові.*

Містить медична галузь і чимало прикметників-термінів, більшість із яких збереглася донині та добре відома пересічним мовцям: *алопатичний, антисептичний, бресклий (набресклий), бронхіальний (дишковий), гангренозний (гал. мертвичний), гастричний (гастрійний, шлунковий, черевний), профілактичний (запобіжний), крупозний, лишайний, малярійний, недокровний (малокровний), некротичний, панкреатичний* тощо.

В анатомії так само істотно переважають терміни-іменники, є порівняно небагато прикметників і термінологічних словосполучень. У складі цієї галузі налічуємо чимало термінів-синонімів, значна частина яких закріпилася в сучасній науці або в розмовному мовленні (*в'язок, в'язова кістка, хребець, хреб; борлак, борланка, кадик; бронх, шишка; здухвина, здуховина, голодна*

⁶ Низку термінів жіночого роду, що зараз уживаються у формі чоловічого роду, містять й інші галузі.

⁷ Варто зазначити, що маркованих діалектних назв у цій галузі мало.

⁸ У тлумачних словниках подібні формулювання подано як значення відповідних слів. Чим є ці словосполучення в досліджуваному матеріалі, сказати важко. Можливо, це власне українські багатослівні варіанти до запозичених термінів, а може, просто тлумачення маловідомих для загалу терміноодиниць. У РУС-24–33 містяться пояснення іншомовних слів-термінів не лише медичної, а й інших галузей. Зокрема, подібні коментарі є і біля назв наук та наукових галузей.

ямка; кість, кістка, маслак; дентин, зубовина, зубина; епідерма, нашкурень; жила, синьожила, вена; зап'ясток, зап'ясть, передруччя; капсуля, капишучок, торбинка; лопатка, ширококість; мускул, м'яз, мишиця; передрам'я, передрамення, передпліччя тощо. Зрідка в синонімічному ряду подано й діалектні, провінційні та інші стилістично обмежені варіанти, напр.: Мátка — 5) *анат.* uterus — мáтиця, мáтка, урáz (-зу), (*пров.*) дитінник, (*у свиньи ещѣ*) пацятник (-ка) (Верхр., Жел.); Клітор, *анат.* clitoris — скóботень (-тня), розкішниця, клітор, (*вульг.*) семён, кáчка, сéкель (-келя).

Досить рідко можна натрапити на статті, усі перекладні еквіваленти яких не вживаються в сучасній українській науковій мові. Деякі з них різняться родом, морфемним складом, словотвірними характеристиками: *надгорляник*, *надгорля* — надгортанник; *наднирковиця* — наднирковик; *надрам'я*, *надпліч* — надпліччя; *носопролиг* — носоглотка.

Прикметникова лексика цієї галузі є відсубстантивною. Майже всі зафіксовані в РУС-24–33 слова (за незначними винятками) функціонують у сучасній українській мові, лише зрідка відрізняються від нинішніх одиниць суфіксами: *брижійний* — брижовий, *зап'ястковий*, *клоаковий*, *крижовий*, *легеневий*, *литковий*, *лобиковий* і *лоновий* — лобковий, *лопатковий*, *наднирковий*, *нирковий*, *очеревинний* і *очеревний*, *піддужечний* і *піддужний* — підключичний, *піднебінний*, *підшлунковий* та ін.

На відміну від розглянутих вище галузей, юридична царина в РУС-24–33⁹ містить багато не лише іменникової лексики, а й термінологічних словосполучень. Вирізняється вона також великою кількістю не використовуваних у сучасній юридичній мові термінів. Зокрема, крім значної частини кодифікованих нині назв на позначення осіб чоловічого й жіночого роду (*законопорушник* (*законопорушниця*), *контрагент*, *криміналіст*, *повірений*, *позикодавець* (*позикодавиця*), *правник*, *правозаступник*, *правонаступник*, *правопорушник* (*правопорушниця*), *юрист* тощо)¹⁰, у її складі міститься чимала кількість іменників-синонімів, які зараз є загальноновживаними словами або відсутні в сучасній мові взагалі. Не всі зафіксовані найменування збереглися і в російській мові: *визовник* — рос. вызыватель; *винуватець* (*винуватчиця*), *виновцик* (*виновциця*), *відпорна* (*позвана*) *сторона*, *позваний* (*позвана*) — відповідач, відповідачка; *держальник*, *передержець*, *держець* — держатель, держальник; *законододглядач*, *законододглядник*, *додглядач* (*сторож*) *права* (*закону*) — рос. законоблоститель; *одмагалець*, *затятий*, *запертий*, *непризнавайло* — затятий, упертий (злочинець) тощо.

З ремаркою *юрид.* подано слова *давець* (*давиця*), *надавець* (*надавиця*) як відповідники до російських застарілих одиниць — датель (дательница).

Трапляються назви, що в сучасній українській мові вживаються з іншими значеннями. Скажімо, як синонім до слова *описувач* (рос. описч[ш]ик) автори подають ще іменник *цінувальник*¹¹.

⁹ Частково юридичну лексику, зафіксовану в загальноновживаних російсько-українських перекладних словниках початку ХХ ст., зокрема й у РУС-24–33, розглянуто в інших наших працях [Томіленко 2017, 2018, 2019].

¹⁰ Варто зауважити, що назви на позначення осіб юридичної галузі майже не марковані. Проаналізувати їх допомогло виконане раніше дослідження [Томіленко 2018].

¹¹ У сучасних словниках зафіксовано одне значення цього слова (таке, як і в іменника *цінитель*) — 'той, хто вміє цінити кого-, що-небудь, визнає цінність, значущість когось, чогось'.

Містяться в РУС-24–33 й інші іменники юридичної галузі, переважно використовувані дотепер: *заборона, легат, опіка, опікунство, повірений, позов, процес, сила, скарга, справа, судочинство, чинність* тощо.

Зауважимо, що в сучасній фаховій літературі спостерігаємо спроби актуалізувати деякі юридичні терміни, зафіксовані в лексикографічних джерелах початку ХХ ст. Зокрема, у нових тлумачних і перекладних словниках до слів *(не)правомочний, (не)правомочність* уже є відповідники *(не)правосильний, (не)правосильність, (не)правоможний, (не)правоможність*. Сприяють актуалізації названих лексем також засоби масової інформації. Щоправда, у юридичних документах і досі переважають терміни, співзвучні з російськими.

Геологічна терміносистема в РУС-24–33 охоплює іменники, відсубстантивні прикметники, містить чимало словосполучень. Тут, як і в попередніх царинах, поширена синонімія, хоча спостерігаємо це явище дещо рідше. Менше зафіксовано й синонімічних варіантів. Ця галузь нараховує багато іншомовних термінів, відомих дотепер: *магма, міоцен, міоценовий, морена, мульда, неозойський, норит, пелагічний, плутонізм, плутоніст, плутонічний* тощо. Значна кількість російських термінів має по два-три українські відповідники. Це іншомовні назви й слова, створені на українському ґрунті (і відомі, й невідомі тепер): *конгломерат, зліпняк; моляса, бриляк* — моласа; *набіглість, набігання, снідь* — мінливість (рос. побежалость); *порода, формація, творення* (рос. порода); *поклад, осад, покладовиння* (рос. отложение); *сточище, стоковище* і т. ін.

Цікаво, що кодифіковані нині терміни-іменники *копаліна, копаліни* в словнику марковано як полонізми, а основними варіантами є слова *викопіна, викопіни*.

Синонімія прикметникової геологічної лексики — малопоширене явище. Це, наприклад, суфіксальна та фонетична варіантність, що характерна і для сучасної термінології: *дилювіяльний і дилювійний* — делювіальний; *дрібноверствий і дрібноверстуватий* (рос. мелкослойный, мелкослоистый), *земли(я)стий*.

У складі мінералогічної термінології здебільшого зафіксовано лексику на позначення гірських порід і мінералів, що мають переважно одне найменування. Їхню основу становлять запозичені кодифіковані назви (*базальт, вапняк, гіяцинт, долерит, доломіт, каїніт, лабрадор, меланіт, натроліт, нефелін, нефрит, ніобіт, онікс, опал* та ін.). Хоча трапляються синонімічні варіанти, частину яких фіксують і сучасні словники (*гадинець, змійовик, змійовець, серпентин; пісковець, пісковик, жорняк; лазур, лазуровий камінь, лазуліт; марказит, іскриш заліза (залізний), пірит* тощо).

Превалювання іменників характерне для хімічної галузі, вона містить значно менше відсубстантивних прикметників (*алізариновий, ізомерний, лакмусовий, магнезійний, метиловий*) і дієслівної лексики, переважно термінологізованої (*насих(и)увати / наситити, осідати / осісти, чистити / очистити*).

Загалом у РУС-24–33 найбільше засвідчено одиниць на позначення хімічних елементів, речовин, сполук з однією назвою, що є відомими запозиченими термінами: *алізарин, ацетилен, бісмут, бром, ванадій, гліцерин, іприт, ітрій, колоїд, кремній, лакмус, лецитин, люїзит, магнезія, манган, метил, метилен, неон, нікотин, озон, олеїн* і т. ін. Невелика частина іменників —

у жіночому роді: *глейта* (глет), *казеїна*, *маргарина*, *мовеїна*¹², *нафталіна*. Значно рідше до російського реєстрового слова подано декілька українських або іншомовних синонімічних відповідників (зокрема, й з обмежувальними ремарками). Деякі з них сьогодні мають інші назви: *амоніак*, (*вульг.*) *салм'як*, *нашадир*; *витяжка*, *екстракт*; *карбід*, *вугляк*; *карбонат*, *вуглян*; *закис*, *кисляк*, *кисняк* — оксид, окисень (рос. окисел); *закисник*, *закисляльник* — окисник, окиснювач (рос. окислитель); *натрії*, *сод*; *поташ*, *смальцюга* тощо.

Основою фізичної термінології є іменники, небагато налічуємо похідних прикметників, є невелика кількість дієслів і термінологічних словосполучень.

Іменники із самостійними значеннями — це насамперед іншомовні терміни на позначення приладів, процесів, явищ, частинок і т. ін., уживані в сучасній науці. Для них, крім незначних винятків, нехарактерна синонімія¹³: *геліостат*, *генератор*, *ізобара*, *ізогона*, *ізолір*, *інтерференція*, *іон*, *катод*, *катоптрика*, *міліампер*, *пневматика* тощо.

Зафіксовано також небагато віддієслівних і відприкметникових іменників, здебільшого синонімічних: *відбивання*, *відбиття*, *відкидання*, *віддавання*, *відсвічування*, *віддукування* (дієслова (рос. отражать, отразить): *відбивати* / *відбити*, *відкидати* / *відкинути*, (*про світло*) *відсвічувати* / *відсвітити*, (*про звук*) *віддукувати* / *віддукнути*, *віддавати* / *віддати*); *ізолювання*, док. вид *зізолювання* (від *ізолювати*, *-ся* / *зізолювати*, *-ся*); *діятермічність* (від *діятермічний*); *пропускальність*, *перепускальність*, *провідність* (від *пропускний*, *перепускний*, *провідний*¹⁴). Подано в проаналізованому матеріалі й відомі терміни-композити *електропровідність*, *теплопровідність*, однак прикметникові форми відсутні.

Ад'єктиви цієї галузі — переважно відомі відсубстантивні терміноодиниці (*ізотермічний*, *рівнотеплотний*; *катодний*; *катоптричний*; *пневматичний*). Хоча, як бачимо з попереднього абзацу, трапляються й прикметники, що є твірними для абстрактних іменників.

Основу музичної термінології в РУС-24–33 становить іменникова лексика, порівняно небагато прислівників, прикметників та дієслів. Серед іменників провідне місце посідають одиниці на позначення музичних інструментів (зазвичай добре відомих і тепер). Більшість зафіксовано з двома або кількома назвами: *барабан*, *тарабан*, (*жарт.*) *бубнило*; *бубон*, *решето*; *гобой*; *горн*, *труба*, *сурма*, *ріжок* (рос. горн.); *дуда*, *дудка*, *сопілка* (рос. дуда); *коб[п]уз*, *коб[п]уз*; *коза* (волинка); *корнет-а-пістон*; *ксилофон*; *ліра* і *ліра*, *реля*, *риля* (народний інструмент); *мелофон*, *аристон* (рос. мелофон). Є в словнику й кілька назв на позначення частин музичних інструментів, відсутніх у сучасних лексикографічних джерелах або поданих з обмежувальними ремарками, напр.: *губник*, *пищик* — мундштук; *кілочок*, *закрутка* — кілок; (*в муз. інстр. і насосах*) *хлипавка*, *хлипак*, *хлипок*, *хлипець* — клапан.

У словнику міститься чимало понять, пов'язаних із нотною грамотою, іменників на позначення музичних творів, звуків, мелодій, різновидів співу тощо. Це переважно кодифіковані іншомовні терміни, для яких не характер-

¹² Подано й відповідник ч. р. *мовеїн*, але з ремаркою *рус.* (руссизм).

¹³ Як синоніми до деяких запозичених термінів подано наявні в мові слова або словотвірні кальки, напр.: *ізолятор*, *відокремлювач*; *ізотерми*, *рівнотеплини*; *ізохімени*, *рівнозимини*; *конвекція*, *перенесення*.

¹⁴ Зазначимо, що в «Російсько-українському словнику» (2003 р.) за ред. В. В. Жайворонка зафіксовано лише іменник *провідність* (укр. *провідність*), термін *провідимий* відсутній у реєстрі.

на синонімія (*аплікатура, бекар, дієз, домінанта, інтервал, кварта, квінта, консонанс, лад, ма(д)жор, менуєт, ноктюрн і (герм.) ноктурно, нона, нота, партитура, партія, півтон, форшлаг*). Хоча зрідка трапляються й синонімічні варіанти (*мотив, голос, постів; монодія, одноголос; омофонія, одноголосся; прелюдія, вступ, заспів*).

На відміну від попередніх словників початку ХХ ст.¹⁵, у РУС-24–33 прислівникові одиниці на позначення музичних темпів, способів виконання мелодії — це й іншомовні терміни, і українські відповідники (*анданте, по-вагом, поволі; ларго, протяжливо, протягом; легато, звязно, (гал.) в'язано; ленто, повільно; модерато, помірно; престо, швидко, хутко*).

Нечисленна прикметникова лексика є переважно відіменниковою¹⁶: *гобойний, мінорний, партитурний, півтоновий і півтонний*.

Марковані дієслова музичної галузі — це відомі й маловідомі нині загальноживані лексеми з не зафіксованими в сучасних тлумачних і перекладних словниках термінологічними значеннями: *переводити, -ся / перевести* (рос. перекладувать / перекласть і перелгають / переложить); *передзначати / передзначити* (рос. предзначать / предзначить)¹⁷.

Лінгвістична термінологія в РУС-24–33 переважно маркована позначкою *грам*. З ремаркою *лінгв.* (здебільшого поняття фонетики) зафіксована незначна кількість слів. Основу цієї терміносистеми становлять іменники на позначення одиниць морфології і синтаксису. Чимало міститься прикметників (переважно відіменникових) і термінологічних словосполучень, які майже не відрізняються від сучасних. Цій лексиці, за незначними винятками, не властива синонімія.

Більшість одиниць є усталеними й відомими нині термінами на позначення частин мови (*вигук, дієслово, дієприкметник і причасник, дієприслівник, займенник, іменник (речівник), прийменник, прикметник, прислівник, числівник*), граматичних категорій (*вид і форма, відмінок*¹⁸, *однина, множина, особа, спосіб, час*), частин слова (*закінчення, корінь, наросток, приросток і префік*¹⁹), понять синтаксису й пунктуації (*інверсія, крапки і кілька крапок — три крапки, лапки і знаки наведення, підрядність, прикладка, пунктуація, речення, риска — тире*), понять фонетики і графіки (*гіятус (роззів, зияння), голосівка, голосна, ідеограма, звук, назалізація і назалізування, при-голосна*)²⁰ тощо.

¹⁵ Наприклад, у РУС-18 до іншомовних назв музичних темпів у перекладній частині подано лише українські відповідники-прислівники.

¹⁶ Зафіксовано й кілька складних прикметників-термінів із першою числівниковою частиною: *двов'язний* (рос. двувязный), *однов'язний, однореберний* (рос. одновязный). Ці слова відсутні в сучасних українських і російських словниках. Аналіз російських лексикографічних праць тлумачного типу кінця ХІХ — початку ХХ ст. допоміг з'ясувати, що згадані прикметники позначали ноти восьмої та шістнадцятої тривалостей, а також відповідні паузи.

¹⁷ Є в словнику й чимало дієслів на позначення гри на музичних інструментах та їх налагодження (*грати; вигравати, виграти, обгравати, обграти, обіграти; настроювати, стріти, налагоджувати, ладити, наладити, налагоджувати, налагодити, наладноувати, наладнувати, вилагоджувати, вилагодити, направляти, направити; переладжувати, переладити, переладнувати, перестроювати, перестроїти; підладжувати, підладити, підладнувати, підладнувати* тощо). У дужках перед цими одиницями зазначено, що йдеться про музичні інструменти.

¹⁸ Цікаво, що в назвах відмінків лише *давальний* подано зі словом *одмінок*.

¹⁹ Ці варіанти в зазначеній послідовності подано в статті «приставка», а ось до слова «префікс» наведено три відповідники: *префікс, приросток, приставка*.

²⁰ У складі іменників зафіксовано й терміни, відсутні в сучасних перекладних

Як уже зазначалося, прикметникова термінологія цієї галузі переважно відсубстантивна (*відмінковий, дієприслівний, займенниковий, кавзативний, кореневий, прийменниковий, приростковий, прислівниковий і адвербіальний*). Зафіксовано й поодинокі дієслова: *дисимілюватися і розподоблюватися, підряджуватися / підрядитися* — підпорядковуватися і бути підпорядкованим.

Досить поширена в проаналізованому матеріалі друкарська термінологія. На відміну від інших розглянутих галузей, для друкарства характерна наявність значної кількості не лише іменників, а й дієслів (зокрема, і дієприкметників). Прикметникова лексика тут майже відсутня.

У складі іменників зафіксовано переважно відому дотепер лексику на позначення різноманітних друкарських предметів, пристроїв, шрифтів та ін. понять (*верстатка, відбиток і відбитка, гарт, гранка, каса, кегль, коректа, корпус, клямра, марзани, нонпареля, пагінація, петит, реал, складальня*), назв осіб (*складач, -ка, складальник, -ця*). Міститься в РУС-24–33 небагато одиниць, синонімами до яких є застарілі, маловживані чи не вживані зараз відповідники. Трапляються й найменування, не зафіксовані в сучасних загальнономовних словниках. Напр.: *заставиця* (син. до *заставка*), *ляса* (син. до *чорниш*), *середняк* (син. до *мітель*); *виправлювач, держальці* — штемпель, *медіоваль* — різновид друкарського шрифту тощо. Кодифікований нині поліграфічний термін *завод* у словнику марковано як русизм, натомість запропоновано низку еквівалентів: *пуск, наклад, відбій*.

Характерною особливістю друкарської термінології є наявність у її складі значної кількості віддієслівних іменників. Майже всі вони більшою чи меншою мірою вживані й тепер: *верстання, заверстування, заверстання, коректування, коригування; переверстування, перелаштовування, переверстання, перелаштування; правлення, виправлення; складання, набирання; приладжування, пририхтовування, приладження, пририхтування*.

Багато у проаналізованому матеріалі, як уже було згадано, налічується дієслівної лексики. Це здебільшого використовувані в сучасній поліграфії одиниці, багато з яких знайомі й пересічним мовцям: *відбивати / відбити; заверстувати / заверстати* (дієприкм.: *заверстаний*); *коректувати, -ся, коригувати, -ся, правити / виправити, бути скоригованим, скоректованим, виправленим* (дієприкм.: *коригований, правлений, скорегований, скоректований, виправлений*); *переверстувати / переверстати, перелаштовувати / перелаштувати, попереверстувати, поперелашттовувати* (дієприкм.: *переверстаний, перелаштований*) тощо.

Крім описаних галузей, у словнику зафіксовано чимало одиниць із математики (алгебра й геометрія), техніки. Досить широко засвідчена морська та військова лексика.

Математична термінологія в РУС-24–33 поєднує іменники, значну частину прикметників і термінологічних словосполучень, менше дієслів, переважно використовуваних дотепер. Досить часто засвідчуємо синонімію (здебільшого на позначення геометричних термінів), хоча на одне поняття зазвичай припадає не більше двох відповідників.

У складі іменникової лексики зафіксовано багато кодифікованих понять (запозичених і українських термінів) із різних розділів та підрозділів математики (алгебри, арифметики, тригонометрії, геометрії тощо): *багатокутник, багаточлен (многочлен, поліном), вісь, ікосаедр (двадцятигранник), деся-*

словниках, напр.: *прутул* (рос. затвор, смычка), *перебій* (рос. перебой).

тикутник, коноїд, координата, корінь, куб, мантиса, множення, множина, множник, модуль, октаедр, ордината, остача, парабола, периметр, площа, плюс, прогресія та ін. Трапляються синонімічні назви, з яких лише одна стала загальноприйнятим терміном: *гіпотенуза*, *протилежник*; *катет*, *прямка*; *множкрать*, *кратне число*; *перпендикуляр*, *прямовіс*, *простопад*, *прямець*; *півкружина*, *півкруговина*, *півокруг*, *півколо* тощо. Також наявні терміноодиноці, що функціонують і нині, зазнавши правописних, граматичних чи інших змін: *диференціяля* (рус. *дифференциал*), *діленик* (гал. *ділимок*) — ділене, *інтергаля*, *множенник* (гал. *множимок*) — множене, *нормалья*, *скосокутник* і *кривокутник* — *косокутник* тощо.

У складі прикметників чимало й похідних, і самостійних термінів, серед яких трапляються не вживані сьогодні назви: *багатобічний*; *багатокутний*; *від'ємний*, *негативний*; *десятичний*, *десятковий*; *інтегральний*; *іраціональний*, *невимірний*; *кратний*; *незгідний* — несумісний; *некратний*; *нерівнобічний*; *нерозвивний* — нерозкладний; *неспростимий* — нескоротний; *одноциферний* — однозначний; *октаедричний*; *периметричний*.

На позначення математичних дій у РУС-24–33 зафіксовано переважно відомі терміни: *множити*, *-ся*, *помножати*, *-ся*; *обводити*, *обвести* (*круг чого*) — описувати, описати; *підставляти*, *підставити*, *попідставляти*; *числити*, *обчислювати*, *обчислити*.

Техніка в досліджуваному матеріалі вирізняється з-поміж інших галузей тим, що містить у своєму складі чи не найбільшу кількість невідомих (маловідомих) одиниць, які до того ж належать до різних частин мови (іменники, прикметники, дієслова). Частина зафіксованих одиниць нині вживається з іншими значеннями або відрізняється від унормованих термінів афіксально. Серед них є й складні слова: *буртувати* / *забуртувати* — припазовувати / припазувати; *димовідхожий*, *диморукавний* — димовідвідний; *заоліювати*, *наоліювати* — оліфити; *злучник* — сполучна муфта; *змійка* — змійовик; *мерсерувати* / *змерсерувати* — мерсеризувати; *окрайкостругальний* — кромкостругальний; *олія* (*на фарби*) — оліфа; *пароперегрійник* — пароперегрівник; *підкладень*²¹ — підкладка (рейкова); *розподільник* — золотник; *розподільниковий* — золотниковий; *черевик* — башмак; *шпачук*, *каптур* — ковпак тощо.

Крім власне технічних термінів (лексика на позначення пристроїв, приладів, інструментів, механізмів і т. ін.), з ремаркою *техн.* зафіксовано відомі й невідомі лексеми, які в сучасних словниках зараховано до будівельної термінології або подано без виокремлення термінологічних значень: *бетон*, *бетоновий*; *відлустуватися* / *відлуститися*, *відпластовуватися* / *відпластуватися* (ім.: *відлустування* / *відлущення*, *відпластовування* / *відпластування*) — *відшаровуватися* / *відшаруватися*, *відлущуватися* / *відлущитися* (ім.: *відшаровування* / *відшарування*, *відлущування* / *відлущення*); *вкривання* (*чардаком*) — опалубка; *копань* (у сучасних словниках — *рідко*) — котлован; *малопотужний*, *малопотужність*.

Також можна натрапити на слова, яких немає в російсько-українських перекладних словниках, а деякі з них відсутні й у сучасних російських

²¹ Цей та інші технічні терміни містяться в «Новому політехнічному російсько-українському словнику» М. Г. Зубкова (2005 р.). Частина з них зафіксовано у складі синонімічних варіантів, а деякі є навіть єдиними перекладними еквівалентами. Очевидно, що автор словника використав матеріали лексикографічних праць початку ХХ ст.

лексикографічних джерелах. Напр.: *вальниця* (рос. лодыжка, лодыга), *димоспаління* (рос. дымосгораемость), *коржик* (рос. лепёшка), *начіпник* (рос. нашипник).

Є в словнику, звичайно, й частина технічної лексики, вживаної дотепер: *випарник*, *гайкоріз*, *голкотримач*, *і(у)скрогасник*, *каландр*, *карбюратор*, *комутатор*, *контролер*, *коробка*, *крекінг*, *кулак*, *мегафон*, *міканіт*, *ніпель* тощо.

Синонімія загалом не характерна для технічної галузі, хоча зрідка трапляється: *віддача*, *відмова*, *відпора*; *колектор* і *збірник*; *глянцювати* і *сатинувати*; *мірник* і *вимірник* та ін.

Серед військової лексики зафіксовано найбільше іменників на позначення осіб, зброї, бойової техніки, споруд тощо, переважно відомих дотепер (*гармата*, *граната*, *єгер*, *командир* і *старшина*, *нищитель* і *вишищувач*, *капонір*, *колона*, *парада* (парад), *партизан*, *похід*, *шанець*). Значно менше в РУС-24–33 прислівникових одиниць і словосполучень, небагато подано прикметників і дієслів (*батальйонами*, *дефілювати*, *днювати*, *півескадронами*, *резервний*, *струнко*, *чотами* тощо). Досить поширена тут синонімія (*вартівник*, *чатівник*, *вартовик*, *чатовик*; *відступання*, *відступ*, *відхід*, *вертання*; *загін*, *ватага*, *затяг*; *кадет*, *корпусянець*; *пароль*, *гасло*, *слово*; *пост*, *чата*, *варта*; *становище*, *привал*, *причал*, *опочивок*, *спочинок*, *опочинок*, *перепочинок*).

Характерною особливістю військової галузі є й наявність у її складі істотної кількості застарілих назв, історизмів: *вагмайстер* (рос. вагмейстер); *заслін*, *заслона*, *щит*, *щиток*, *тур* (рос. мантелет); *жалонер*, *тичільник*, *тичіль*; *каптенармус*; *квартирмайстер* (рос. квартирмейстер); *куртина*; *магазинка*; *осавул*, *осавула*, (у *турец. війську*) *ясаул*; *паранет*; *хорунжий*, *хоружий* та ін.

У складі морської лексики також переважають іменники. Прикметників і дієслів нараховується незначна кількість, небагато подано й словосполучень. Зафіксовані субстантиви — це відомі (їх більшість), маловідомі чи не вживані в сучасній українській літературній мові назви на позначення осіб, плавзасобів, корабельного начиння, приладів, природних явищ та інших понять, пов'язаних із судноплаванням (*баковий*, *(і)лляло*, *лаг*, *леєр*, *лекало*, *лїнь* — *лїнь*, *ліхтер*, *лотлїнь*, *лоцман*, *монїтор*, *койка*, *кубрик*, *марс*, *марсель*, *мателот*, *не(ї)тов* — *натов*, *норд* (напрямок і вітер), *норд-вест*, *норд-ост*, *північ*, *снасть* тощо). Тут, як і у військовій галузі, помітна чимала кількість застарілих найменувань (*голета* (рос. голет), *камелі*, *кап(е)р*, *каперство*, *кніпель*, *крейткамера* (рос. крЮйткамера) та ін.). Трапляється синонімія, хоча й нечасто (*борт судна*, *облавок*; *вахта*, *сторожа*, *варта*; *держкий*, *нехи(с)-ткий*, *стійкий* — *остійний*; *кнага*, *кнехт*, *стоян*; *хил*, *нахил*, *крен*).

Щодо дієслівної лексики, то досить цікавими, на нашу думку, є перекладні еквіваленти *нацурковувати*, *-ся* / *нацуркувати*, *-ся* (у сучасних словниках є лише дієслово *цуркувати* 'скручувати цуркою що-небудь') замість *надраювати*, *-ся* / *надраїти* (рос. надраивать, *-ся* / надраить, *-ся*). Нинішні відповідники зараз більше відомі як розмовні слова з іншою семантикою — 'начищати до блиску'.

Решта галузей, як бачимо зі статистичних даних, має значно менше маркованих лексем, тому тут їх не розглядатимемо.

Отже, академічний «Російсько-український словник» за ред. А. Кримського та С. Єфремова містить у реєстрі суттєву частину фахової лексики і відомої, і невідомої нині. Багато слів має правописні, словотвірні, семан-

тичні, стилістичні відмінності. У різних царинах спостерігаємо неоднакове співвідношення кодифікованої і некодифікованої лексики.

Перспективу дослідження вбачаємо у ґрунтовнішому аналізі кількісно найширших галузей знань з акцентуванням уваги на маловивчених одиницях, у порівнянні вмісту РУС-24–33 та інших лексикографічних джерел цього періоду. Насамкінець хотілося б застерегти від поспішних, суб'єктивних, а надто категоричних висновків щодо питомості та правильності одних термінів і хибності інших. Скажімо, деякі дослідники стверджують, що слово *простокутний* утворене на питомій основі, а старе значення основи *прост-* «прямий» свідчить про його природність у мові й доводить неправомірність заміни [Поздрань : 64]. Із цим безапеляційним висновком важко погодитися, оскільки: 1) у РУС-24–33²² (на який спирається автор) є і прикметник *прямокутні(у)й* (причому подано першим), і *простокутні(у)й*; 2) слово *prostokątny* наявне в сучасній польській мові (як композитне утворення його фіксує «Słownik etymologiczny języka polskiego» (1926 р.) А. Брюкнера), а тому цілком імовірно, що український відповідник — полонізм, а не питоме утворення.

Кожному сучасному дослідникові потрібно усвідомлювати, що мова — це надбання всього українського народу, а не якоїсь групи людей. Зайве й не виправдане втручання в її структуру, розхитування усталених норм може призвести до непередбачуваних наслідків. Сумний історичний досвід²³, на жаль, уже маємо. Сказане, зрозуміло, не стосується необхідності усунення мовних лакун, відкидання чи корегування штучних і неприродних елементів, унормування нових термінів, освоєння новітньої запозиченої лексики чи заміни її вдалішими українськими відповідниками тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Боярова Л. Г. Українська термінологіка в академічних російсько-українських словниках (20-рр. ХХ ст. — початок ХХІ ст.). *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2013. № 1048. Вип. 67. С. 136–140.
- Карпіловська Є., Кочерга О., Мейнарович Є. Українська наукова мова в академічному російсько-українському словникові за редакцією А. Кримського та С. Єфремова. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : Пробл. укр. термінології*. 2008. № 620. С. 110–115.
- Поздрань Ю. В. «Російсько-український словник» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова в історико-лінгвістичному контексті. Вінниця : Вінниц. нац. техн. ун-т, 2018. 292 с.
- Руссу А. О. Префіксальне дієслівне термінотворення в «Російсько-українському словнику» (1924–1933 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2016. 20 с.
- Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ — початок ХХІ ст.). Київ : Видавн. дім Дмитра Бурого, 2015. 248 с.
- Томіленко Л. М. Назви суб'єктів праввідносин у російсько-українських переклад-

²² Для порівняння: у СМУ і РУС-18 (праці того самого року видання) зафіксовано різні варіанти. У СМУ подано лише слово *простокутний*, а в РУС-18 — *прямокутний*.

²³ Починаючи від цілеспрямованої багаторічної русифікації українського населення і до знищення (заборони) частини лексикографічних праць, зокрема і згаданих у цій статті, обмеження у житку або вилучення зі словників «таврованих» слів та ін.

- них словниках початку ХХ століття. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : Матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2018. Ч. 1. С. 114–117.
- Томіленко Л. М. Фемінітиви юридичної царини в українській загальномовній лексикографії ХХ–ХХІ століть. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : Матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2019. Ч. 1. С. 209–212.
- Томіленко Л., Рабулець О. Лексикографічна система «Російсько-український словник (А. Кримський, С. Єфремов)» як джерело дослідження української лексики. *Philologica LXXVII : Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava, 2018. С. 87–94.
- Томіленко Л. Юридична термінологія в загальномовній лексикографії ХХ–ХХІ ст. *Мова в професійному вимірі: комунікативно-культурний аспект* : Матеріали міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Харків, 19 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 187–189.

ДЖЕРЕЛА

- РУС-18 Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник : в 2 т. Вінниця, 1918.
- РУС-24–33 Електронна версія російсько-українського словника (1924–1933) : А–П / підгот. О. Телемко. Київ, 2007. 2550 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Krymskyi_Ahatanhel/Ros-ukr_akademichni_slovnuk/ (дата звернення 26.02.2020).
- СМУ Дубровський В. Словник московсько-український. Київ, 1918. 545 с.

REFERENCES

- Boiarova L. H. (2013). *Ukrainska terminoleksyka v akademichnykh rosiisko-ukrainskykh slovnykakh (20-rr. XX st. — pochatok XXI st.)*. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Seriia: Filolohiia*, 1048 (67), 136–140. [In Ukrainian].
- Karpilovska Ye., Kocherha O., Meinarovych Ye. (2008). *Ukrainska naukova mova v akademichnomu rosiisko-ukrainskomu slovnykovi za redaktsiieiu A. Krymskoho ta S. Yefremova*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha» : Problemy ukrainskoi terminolohii*, 620, 110–115. [In Ukrainian].
- Pozdran Yu. V. (2018). «Rosiisko-ukrainskyi slovnyk» za redaktsiieiu A. Yu. Krymskoho ta S. O. Yefremova v istoryko-linhvistychnomu konteksti. Vinnytsia: VNTU. [In Ukrainian].
- Russu A. O. (2016). *Prefixalne diieslivne terminotvorennia v «Rosiisko-ukrainskomu slovnyku» (1924–1933 rr.)*. *Extended abstract of the PHD thesis*. National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Taranenko O. O. (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukrainskoi movy (kinets XX — pochatok XXI st.)*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. [In Ukrainian].
- Tomilenko L. M. (2018). *Nazvy subiektiv pravovidnosyn u rosiisko-ukrainskykh perekladnykh slovnykakh pochatku XX stolittia*. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy : materialy XIV Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii*, Kyiv, 1, 114–117. [In Ukrainian].
- Tomilenko L. M. (2019). *Feminityvy yurydychnoi tsaryny v ukrainskii zahalnomovnii leksykohrafiy XX–XXI stolit*. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XV Vseukrainska naukovy-praktychna konferentsiia*, Kyiv, 1, 209–212. [In Ukrainian].
- Tomilenko L., Rabulets O. (2018). *Leksykohrafichna systema «Rosiisko-ukrainskyi slovnyk (A. Krymskyi, S. Yefremov)» yak dzherelo doslidzhennia ukrainskoi leksyky*.

Philologica LXXVII: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava. 87–94. [In Ukrainian].

Tomilenko L. (2017). Yurydychna terminolohiia v zahalnomovni leksykohrafi XX–XXI st. *Mova v profesiinomu vymiri: komunikatyvno-kulturnyi aspekt: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii.* (Kharkiv, 2017 October 19). Kharkiv, 187–189. [In Ukrainian].

SOURCES

- RUS-18 Ivanytskyi S., Shumlianskyi F. (1918). Rosiisko-ukrainskyi slovnyk: in 2 vols. Vinnytsia. [In Ukrainian].
- RUS-24–33 Elektronna versiiia rosiisko-ukrainskoho slovnyka (1924–1933): A–P. (2007) / (O. Telemko, Ed.). Kyiv. URL: [http://chtyvo.org.ua/authors/ Krymskyi_Ahatanhel/Ros-ukr_akademichnyi_slovnyk/](http://chtyvo.org.ua/authors/Krymskyi_Ahatanhel/Ros-ukr_akademichnyi_slovnyk/) (access date 26.02.2020). [In Ukrainian].
- SMU Dubrovskyi V. (1918). Slovnyk moskovsko-ukrainskyi. Kyiv. [In Ukrainian].

L. M. TOMILENKO

Ukrainian Lingua-Information Fund, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: tomilenko@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0883-1250>

SPECIAL TERMINOLOGY IN «A RUSSIAN-UKRAINIAN DICTIONARY» EDITED BY A. KRYMS'KYI AND S. YEFREMOV: AN ATTEMPT AT HOLISTIC ANALYSIS

The Ukrainian industrial language which was previously recorded in the “Russian-Ukrainian Dictionary” (1924–1933) edited by A. Krymskyi and S. Yefremov is dealt with in this specific article. With the help of the specially designed vocabulary-based tool the approximate number of such words has been estimated, which is over five percent from all the words of Ukrainian origin. It was found that the researched source of lexicography contained a large number of biological (including botanical and zoological nomenclature), medical, chemical, technical, mathematical, juridical, physical, military and geological vocabulary units. During the investigation process, the correlation of basic grammatical, word-forming, stylistic and other features of industry lexemes structure was well established. In addition, the comparative analysis with modern correspondences was implemented.

The conducted research highlighted a holistic picture of the development of different fields of knowledge in Ukraine in the early twentieth century as well as the formation of the terminological apparatus. The largest part of the abovementioned vocabulary was included in the databases of the latest linguistic and terminological dictionaries and consequently, became the property of contemporary science. However, the Russian-Ukrainian Dictionary of the years 1924–1933 also contained quite a number of extremely rare, unreported till now and outdated units. The most distinguished lexemes were found in technical and juridical fields of science. According to the research, the conception of synonymy can be discerned as the hallmark of the majority of recorded units of this lexicographic source. Some articles on vocabulary science provided a number of different equivalents that included a usage of dialects and obsolesces. The great factual material gathered in this research work demonstrated and evidenced the process of development of Ukrainian industrial vocabulary as well as the consistency and, in contrary, the variability of some of its elements over the centuries.

Keywords: Ukrainian lexicography, translated lexicography, Russian-Ukrainian dictionary, Agatangel Krymskyi, Serhiy Yefremov, industrial vocabulary.

Дата надходження до редакції — 16.03.2020

Дата затвердження редакцією — 18.03.2020